

через позитивні емоції діти краще запам'ятовували слова і старалися поділитися з однолітками.

Висновки і перспективи останніх досліджень. Таким чином, народна педагогіка завжди намагалася прищепити дітям любов до праці змалечку. Різні форми, методи, прийоми та засоби формування в дітей шанобливого ставлення і любові до рідної землі та праці людини дуже багатий. Це насамперед українська народна творчість, де возвеличується краса наших традицій. Перспективи останніх досліджень вбачаємо у тому, що сьогодні, потужним засобом трудового виховання дітей повинна виступати народна педагогіка яка відіграє важливу роль у процесі всебічного розвитку як самої дитини, так і у процесі національного виховання у цілому.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-y-ukrayini>
2. Ватаманюк, Г. П. (2016). Український дитячий фольклор як засіб мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. *Збірник наукових праць молодих вчених Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський. Вип. 7. С. 99-102.
3. Гавриш, Н. Косенчук, О. (2022). «Моя країна – Україна». Хрестоматія. Київ. 352 с.
4. Закон України «Про дошкільну освіту» <https://bit.ly/3RZ79Bm>.
5. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України (від 29.07.2019р.) URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5d5/279/7ca/5d52797ca746c35937> (дата звернення: 25.11.2024).
6. Мосіященко, В. А. (2005). Українська етнопедагогіка. Суми. Університетська книга, 175 с.
7. Лозинська, Є. (2008). Українське народознавство дітям дошкільного віку. Львів. Оріяна-Нова, 208с.

УДК 373.2.015.31:159.922.75

Вільхова О.Г

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОСТОРОВИХ УЯВЛЕНЬ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Стаття присвячена актуальній проблемі поетапного формування просторових уявлень і понять у дітей дошкільного віку. Автор визначає багатогранність цього процесу, що відіграє важливу роль у загальному когнітивному і психічному розвитку дитини, аналізує розвиток просторового мислення та формування емоційного ставлення до простору вихованців сучасних закладів дошкільної освіти.

Ключові слова: *простір, вихователі, формування просторових уявлень, просторові поняття, розвиток мовлення, персональний простір, психологічний простір, заклади дошкільної освіти.*

Постановка проблеми. Здатність орієнтуватися в просторі — це базова навичка, яка має бути сформована у дитини ще на етапі дошкільного віку.

Завдяки їй діти здатні розуміти взаємозв'язки між об'єктами, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, краще засвоювати інформацію і вирішувати практичні завдання в повсякденному житті. Педагоги в дитячих садках відіграють ключову роль у розвитку цих навичок, оскільки саме вони здатні створити необхідні умови для розвитку просторових уявлень у дітей через ігрові заняття, орієнтувальні вправи, дослідницьку діяльність і стимулювання взаємодії з навколишнім середовищем. Ця проблема сьогодні, в умовах війни, соціально-економічної нестабільності, освітньої кризи набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що даною проблемою займалися багато дослідників. У роботах таких науковців як Т. Андреева, Н. Голота, О. Гришко, К. Єгорова, І. Карабаєва, І. Кіндрат, К. Крутій, М. Красницький, Н. Кузьміна, В. Коваленко, В. Сторожева акцентується увага на тому, що освоєння дошкільниками простору відіграє фундаментальну роль у формуванні у дітей цілісного світогляду та самосвідомості. Дослідники відзначають, що розуміння простору і часу є однією з трьох важливих структур психічного розвитку, поруч із сенсомоторними та когнітивними процесами. Ці структури розвиваються у взаємозв'язку, формуючи базу для складніших когнітивних і соціальних навичок.

Метою статті є аналіз основних проблем формування просторових уявлень у дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Просторові уявлення мають першорядне значення для розвитку дошкільників, адже вони слугують основою для становлення таких процесів, як увага, уява, мислення, пам'ять і мовлення. Дослідники підкреслюють, що просторові репрезентації, які формуються на феноменологічному рівні, інтегруються безпосередньо в когнітивну сферу, впливаючи на те, як дитина пізнає світ і усвідомлює власну позицію в ньому [3, с. 104].

Процес формування просторових уявлень починається з раннього дитинства, коли дитина орієнтується на предмети навколишнього середовища, визначає їх розташування та взаємозв'язки. Початкові просторові уявлення часто пов'язані з руховими діями, коли дитина вчиться орієнтуватися в просторі, використовуючи власне тіло як відправну точку. Такі дії сприяють розвитку навичок локалізації об'єктів відносно себе, що є першим кроком до глибшого розуміння просторових відносин.

Із розвитком мовлення просторові уявлення трансформуються в просторові поняття, тобто абстрактні уявлення, які відображають просторові взаємозв'язки у вербальній формі. [3, с. 104].

Дослідження когнітивного розвитку дітей раннього та дошкільного віку, зокрема їх сприйняття простору, дійсно відіграє значну роль в успішній підготовці до навчання в Новій українській школі. У цей період діти починають активно засвоювати навички сприйняття і диференціації просторових характеристик, що є основою для подальшого розвитку вищих когнітивних функцій, важливих для шкільного навчання.

У ранньому віці, зокрема в перший рік життя, у дітей формується первинне розуміння простору через сенсомоторні передеталони, тобто чуттєво-рухові образи. Це відбувається в процесі вивчення навколишнього світу, коли дитина взаємодіє з предметами та орієнтується в просторі. На цьому етапі ключову роль відіграє розвиток дрібної моторики і здатність дитини маніпулювати об'єктами, що допомагає їй зрозуміти такі просторові поняття, як «близько» і «далеко», «вгорі» і «внизу», «всередині» і «зовні».

Здатність орієнтуватися в просторі поступово вдосконалюється, і дитина починає розуміти більш складні відносини між об'єктами, що сприяє формуванню уявлень про простір. У дошкільному віці до цього додається уявлення про час. Діти починають розуміти послідовність подій, розрізняти частини доби, що готує їх до більш складних концепцій часу та простору, необхідних для навчання в школі.

На другому році життя діти поступово починають використовувати мову як інструмент для просторового орієнтування. Дорослі, називаючи просторові відношення («вперед», «назад», «вгору», «вниз» тощо), допомагають дитині швидко засвоювати ці поняття. Це сприяє формуванню первинних просторових уявлень і розширює просторовий горизонт дитини. Взаємодія з дорослими не тільки стимулює дитину до вивчення нових понять, а й допомагає їй краще орієнтуватися в навколишньому середовищі, засвоюючи уявлення про відстань, напрямки і відношення між об'єктами.

Особливо важливим є те, що в цьому віці тіло дитини починає відігравати роль «точки відліку» для просторових координат. Це означає, що дитина орієнтується у просторі, відштовхуючись від власного тіла, визначаючи праву руку як головний «орган дії», що виконує більшість рухів. Дослідження науковців акцентують увагу на тому, що орієнтація в основних напрямках (вперед-назад, вгору-вниз, вправо-вліво) у дітей формується через активне переміщення та маніпулювання положенням тіла. Зір також активно залучається для контролю рухів, що дозволяє дитині краще усвідомлювати своє положення в просторі й орієнтуватися за допомогою відчуттів і візуального спостереження [5, с. 76].

У дітей молодшого дошкільного віку формування просторових уявлень залежить значною мірою від моторного досвіду, ніж від мовного супроводу. Хоча мова дорослих сприяє закріпленню просторових понять, вона не є вирішальним чинником для розрізнення напрямків. На цьому етапі дитина в основному орієнтується на практичні, чуттєво-конкретні уявлення про напрямки, які формуються через рухи її тіла. Так, завдяки мускульно-тактильним, зоровим і слуховим відчуттям, які виникають при пересуванні, а також з асоціаціями з напрямками, названими дорослими, дитина вже здатна виконувати прості завдання з просторовим розрізненням.

Проте діти цього віку, хоча й сприймають вказівки дорослих («вперед», «назад», «вгору», «вниз») і здатні відповідати на них діями, ще не використовують ці просторові терміни у мовленні самостійно. Замість цього вони використовують загальні слова («туди», «там») та активно застосовують жести, щоб позначати напрям. Це пояснюється тим, що просторові поняття

мають для них ще досить конкретний і чуттєвий зміст і потребують підтримки рухів власного тіла, рук, очей. Наприклад, дітям важко зрозуміти, що напрямок «попереду» для них може бути «позаду» для когось іншого, оскільки вони сприймають простір із власної точки зору.

Особливі труднощі виникають у дітей під час визначення відносного положення предметів на зображеннях, коли відсутня можливість орієнтуватися на рухи свого тіла. Це обмеження згодом долається: діти поступово переходять від залежності просторових уявлень від моторних відчуттів до більш абстрактного мислення, що дозволяє їм сприймати просторові відношення незалежно від власних рухів.

Цей процес є важливим етапом когнітивного розвитку, адже звільнення просторових понять від рухової активності готує дитину до складнішого, абстрактного просторового мислення, необхідного для навчання в школі [4, с. 21].

Діти старшого дошкільного віку вже здатні визначати напрямок розташування предмета за словесною вказівкою без значної фізичної активності. Це свідчить про те, що процес сприйняття став більш автоматизованим, економічним і вдосконаленим, що також свідчить про розвиток абстрактного мислення. Такі зміни вказують на поступовий перехід до більш внутрішніх, ментальних процесів орієнтації в просторі, коли лише поворот голови або очей є достатнім для виконання завдання [4, с. 22].

Слова та словосполучення, що позначають просторові відношення, їх засвоєння, в старшому дошкільному віці сприяє формуванню абстрактного мислення та розумінню відносності просторових понять. Спочатку дитина сприймає простір лише з власної точки зору, оцінюючи напрямки та положення об'єктів відносно себе. Це обмеження є характерною рисою конкретного мислення, коли дитині складно відокремити власне положення від об'єктивних просторових характеристик навколишнього середовища. Саме через це на ранніх етапах вона не може точно описати відносне положення об'єктів з точки зору іншої людини або стороннього об'єкта.

Однак, із засвоєнням мовних позначень і збагаченням практичного досвіду, дитина поступово розвиває здатність сприймати просторові відношення як відносні. Це означає, що вона починає розуміти, що напрям може залежати від точки зору іншої людини або позиції різних об'єктів між собою. Таким чином, уявлення про простір стають більш узагальненими й незалежними від фізичного положення дитини.

Важливим етапом у цьому процесі є перехід орієнтувальних дій з реального простору в уяву вихованця. Дитина вчиться уявляти просторові відношення, не здійснюючи реальних рухів, тобто розвиває внутрішнє планування дій. Також розвиваються процеси внутрішнього мовлення: воно поступово відокремлюється від зовнішньої діяльності, і дитина починає «промовляти» дії у внутрішньому плані, що є підґрунтям для розвитку саморегуляції та когнітивних функцій, необхідних для навчання [5, с. 77].

Варто зазначити, що особливу увагу вихователям ЗДО та батькам потрібно надавати організації простору життєдіяльності дитини. К. Крутій

звертає увагу на те, що персональний простір дитини старшого дошкільного віку відіграє важливу роль у її розвитку, поєднуючи в собі фізичні та психологічні аспекти. З одного боку, фізичний простір — це середовище, де дитина живе та взаємодіє, включаючи як предмети, природу, так і людей навколо. З іншого боку, цей простір має психологічний компонент, який формується через емоції та стосунки, що виникають у взаємодії з цим середовищем. Психологічна взаємодія з простором сприяє розвитку емоційної спорідненості з навколишнім світом. Цей процес залежить від відчуття безпеки, яку дитина відчуває в тому чи іншому середовищі. Наприклад, у знайомих місцях, таких як дім або дитячий садок, вона почувається «удома», а у нових, незнайомих умовах — може відчувати дистанцію або навіть відчуженість [5, с. 78].

У міру зростання дитини її фізичний і психологічний простір поступово розширюються, що має важливе значення для її емоційного та соціального розвитку. Фізичний простір, який раніше обмежувався домом і дитячим садком, тепер включає нові місця й об'єкти зовнішнього середовища. Це розширення простору допомагає дитині поступово адаптуватися до різних соціальних ситуацій. Особливу роль у психологічному просторі дитини займає вихователь. На думку науковців, дошкільники часто сприймають вихователя як важливу фігуру, майже на рівні з батьками, зокрема з мамою. Вихователька стає для дитини символом безпеки та підтримки, що допомагає малюкові відчувати емоційну стабільність і комфорт. Цей зв'язок підкреслює значущість довірливих взаємин у період дошкільного віку, адже через взаємодію з вихователем діти вчаться взаєморозумінню, турботі та соціальним нормам, що закладає фундамент для подальшого соціального розвитку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, формування просторових уявлень у дошкільників є поступовим і багатограним процесом, що відіграє важливу роль у їх загальному когнітивному і психічному розвитку. На наш погляд, подальші наукові розвідки можуть бути спрямовані на вдосконалення методик логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку, зокрема з урахуванням їх індивідуальних потреб. Крім того, перспективним є дослідження впливу цифрових технологій і інтерактивних ресурсів на формування елементарних математичних уявлень вихованців закладів дошкільної освіти.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovijkomponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Голота Н. Простір і час у житті дитини дошкільного віку. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2015. № 4. С. 17–22
3. Гришко О., Забалуї Ю. Моделювання у навчанні старших дошкільників орієнтуватися в просторі. *Інноваційний потенціал професійної підготовки майбутніх фахівців початкової і дошкільної освіти* : зб. наук. праць / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка, Каф. почат. і дошкільної освіти. Полтава, 2014. Вип. 1. С. 103–111
4. Кіндрат І. Ознайомлення з просторовими відношеннями. *Дитячий садок*. 2014. верес. (№ 18). С. 20–33

5. Красницький М. П. До проблеми розвитку просторової уяви і просторових уявлень особистості. *Людина, природа, техніка у ХХІ столітті* : зб. матеріалів ІІІ міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 21-22 листоп. 2013 р.) / Полтав. держ. аграрна акад. Полтава, 2013. С. 76–79

УДК 159.942.5:373.2.011.3-051

Воропаєва А.С.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка

Науковий керівник— к.п.н., доц. Вільхова О. Г.

ОСОБЛИВОСТІ ЗБЕРЕЖЕННЯ І ЗМІЦНЕННЯ ПСИХО-ЕМОЦІЙНОГО ЗДОРОВ'Я ВИХОВАТЕЛЯ

У статті розглядається проблема збереження і зміцнення психоемоційного здоров'я вихователів сучасних закладів дошкільної освіти. Наголошено на важливості ефективної працездатності фахівця та його стресостійкості. Сформовано методичні рекомендації вихователям щодо профілактики та боротьби зі стресами.

Ключові слова: вихователь, психоемоційне здоров'я, захист від стресу, профілактика стресових станів, працездатність, уміння керувати емоціями.

Постановка проблеми. Сьогодні питання збереження здоров'я – як фізичного, так і психоемоційного – набуло особливої важливості, особливо в умовах викликів, з якими стикається Україна. На тлі повномасштабного вторгнення і загострення соціально-економічної нестабільності, потреба в людях, здатних підтримувати високий рівень працездатності та стійкості, зросла значно. Здоров'я стає не лише особистою цінністю, а й вагомим складовою національної безпеки.

Для працівників освітньої сфери, зокрема педагогів закладів дошкільної освіти, здоров'я є основою професійного довголіття і працездатності. Постійні зміни, що охоплюють не лише економіку і політику, але й систему освіти, ставлять нові вимоги до професійної підготовки, стійкості та адаптивності вихователів. Професійне здоров'я педагогів, у тому числі їхня здатність управляти стресом та зберігати емоційну стабільність, безпосередньо впливає на якість роботи з дітьми, що є важливим чинником у формуванні здорового суспільства в майбутньому.

Наявність умов, що сприяють зміцненню психоемоційного здоров'я вихователів, включає в себе як підтримку на державному рівні, так і організацію комфортного робочого середовища в закладах освіти. Тому означена проблема сьогодні є надзвичайно актуальною.

Аналіз останніх досліджень. У дослідженнях таких авторів, як Т. Бойченко, Ю. Бойчук, І. Василяшко, М. Гончаренко, В. Горащук, О. Ігнащук, Н. Коваль, В. Лозинський, Л. Лохвицька, Л. Медведева, Н. Петренко, Л. Сущенко, О. Федько та інших, досить глибоко і системно розглядаються різні аспекти здоров'я та фактори, що на нього впливають. Проблеми, пов'язані з рівнем професійного здоров'я, розглядають у дослідженнях С. Кириленко, В. Копа, М. Лук'янченко, А. Марушкевич, В. Оржеховська, О. Сорока та інші автори.